

УДК 351.74

Олександр Біньковський

кандидат військових наук,

доцент кафедри прикордонної безпеки,

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

<https://orcid.org/0000-0002-3581-3963>

baa5@ukr.net

Ігор Томків

кандидат педагогічних наук, професор,

професор кафедри воєнного мистецтва,

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

<https://orcid.org/0000-0001-9136-0228>

tomio60@gmail.com

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З ВІЙСЬКОВИМИ ФОРМУВАННЯМИ
ТА ВІДПОВІДНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ
ОРГАНАМИ В ІНТЕРЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ**

Міжнародне безпекове середовище з кожним роком погіршується надзвичайно швидкими темпами. Виникають нові та підтримуються старі вогнища напруження та гарячі точки, які вражають не

© Біньковський О., Томків І.

тільки світові проблемні регіони, але й регіони колишнього пострадянського простору.

Російська гібридна агресія проти України посилила розвиток негативних тенденцій у міжнародному безпековому середовищі, спонукала до пошуку альтернативних рішень щодо адекватного реагування на потужний спектр реальних та потенційних загроз у сферах національної безпеки і оборони України у цілому та у сфері прикордонної безпеки зокрема.

2018 року було прийнято Закон України “Про національну безпеку України”, а у вересні цього року схвалено Стратегію національної безпеки України. У законодавчих документах підтверджено незворотність європейської та євроатлантичної інтеграції України, чітко визначено перелік державних органів, які увійшли до складу сектору безпеки і оборони, а також конкретизовано їх функції та повноваження із забезпечення національної безпеки України.

До складу сектору безпеки і оборони увійшла також й Державна прикордонна служба України зі статусом правоохоронного органу спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

У вищезазначених законодавчих актах одним із ключових критеріїв реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони України є ефективна взаємодія між державними органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони.

З огляду на вищезазначене у статті розкривається сутність взаємодії як управлінської функції Державної прикордонної служби України, аналізуються актуальні загрози безпеці державного кордону, а також визначаються основні аспекти та принципи стратегічної взаємодії прикордонного відомства з іншими суб’єктами національної безпеки України в інтересах забезпечення безпеки державного кордону.

Ключові слова: взаємодія; національна безпека; сектор безпеки і оборони; безпека державного кордону; військові формування; правоохоронні органи.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. У 2014 року військові формування та відповідні правоохоронні органи держави вперше в історії України ви-

ступили на захист державного суверенітету і територіальної цілісності Батьківщини.

Завдяки системним заходам політичного, воєнного та дипломатичного характеру стратегічні плани Російської Федерації зазнали поразки, проте Україна втратила частину своєї території, а також продовжує протистояти російським окупаційним військам на Сході держави.

Криза безпекового середовища зумовила перегляд та уточнення основних положень державної політики у сферах національної безпеки і оборони України.

Знаковою подією у визначеному контексті стало прийняття 2018 року нового Закону України “Про національну безпеку України” (далі Закон), а у вересні цього року введено в дію Стратегію національної безпеки України. У законодавчих документах підтверджено незворотність європейської та євроатлантичної інтеграції України, чітко визначено перелік державних органів, які увійшли до складу сектору безпеки і оборони, а також конкретизовано їх функції та повноваження із забезпечення національної безпеки України. До його складу увійшла також й Державна прикордонна служба України зі статусом правоохоронного органу спеціального призначення.

Одним з основних критеріїв сформованості державної політики у сферах національної безпеки та оборони України є ефективність взаємодії між її суб’єктами, перш за все на стратегічному рівні.

Виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань з охорони державного кордону та реалізація координаційних функцій в інтересах його захисту не можливі без чітко окреслених принципів стратегічної взаємодії, спектр яких на сьогодні чітко не визначений. Це обумовлює наявну проблематику та слугує темою для предметного обговорення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти взаємодії завжди були у полі зору науковців, зокрема і в контексті узгодженості дій Державної прикордонної служби України з військовими формуваннями та відповідними правоохоронними органами держави в інтересах охорони та захисту державного кордону.

Так, М. М. Литвин дослідив теоретичні й організаційні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими відомствами воєнної організації держави при спільному вирішенні завдань з охорони державного кордону України [1], у співпраці з Ю. В. Аллеровим, І. О. Кириченком [2], [3] були розглянуті питання сутності, закономірностей та принципів взаємодії військ (сил) з Державною прикордонною службою України при виконанні завдань за призначенням.

М. В. Плахотний розглянув основні аспекти взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими структурами та органами сектору безпеки і оборони у сфері забезпечення прикордонної безпеки [4].

С. А. Гаркуша спільно з Д. Ю. Гулеватим вивчав проблемні питання взаємодії під час проведення антитерористичної операції (на даний час – ООС) та запропонував шляхи її покращення на рівні різних управлінських ланок силових структур.

Проте в роботах провідних науковців основні принципи стратегічної взаємодії в інтересах забезпечення безпеки державного кордону не висвітлювались.

Метою статті є розкриття сутності взаємодії як ключового терміну, а також формулювання та обґрунтування базових принципів стратегічної взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Насамперед проведемо короткий лексичний аналіз слова “взаємодія”.

Новий словник української мови під редакцією В. Якименка, О. Сліпущка [5] термін “взаємодія” розкриває як співдію, співдіяння, взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену між ким-, чим-небудь.

Сучасний тлумачний словник української мови під редакцією Н. Кусайкіної, Ю. Цибульник [6] дає таке значення – взаємозв'язок між предметами у дії, їх взаємовплив; чиясь погоджена дія, взаємодопомога.

Словник української мови, укладений колективом працівників Інституту мовознавства АН УРСР під керівництвом Івана Білодіда [7], наводить таке тлумачення слова “взаємодія” – “взаємний зв’язок між предметами у дії, а також погоджена між ким-, чим-небудь дія”.

Військові словники термін “взаємодія” розкривають у таких його значеннях:

узгоджені за метою, завданнями, місцем, часом та способами виконання завдань дії військ (сил) для досягнення мети бою (операції); один з принципів військового мистецтва. Здійснюється між підрозділами, частинами (кораблями), з’єднаннями та об’єднаннями різних видів Збройних Сил, родів військ (сил) та спеціальних військ [8];

взаємна підтримка військ (сил) і діяльність органів військового управління, які не перебувають у відношеннях підпорядкування, але виконують завдання сумісно, по упорядкуванню і узгодженню своїх дій з метою виконання загальних завдань, комплексу заходів, які проводять командувач (командир), штаб та інші органи управління з узгодження зусиль дій військ (сил), що не перебувають у відношеннях підпорядкування між собою, але сумісно виконують визначені завдання в операції [9].

Стає очевидним, що слово “взаємодія” є широким загальним терміном, який вживається у багатьох сферах діяльності та позначає таку сумісну дію або взаємозв’язок кількох об’єктів або суб’єктів, за яких результати їх спільної діяльності є взаємозалежними.

Отже, взаємодія – це системний процес установалення та підтримання між суб’єктами будь-якої сфери діяльності таких взаємообумовлених зв’язків, які б гарантовано забезпечили виконання визначеного спектра завдань.

Такий висновок дає підстави вважати, що значення терміну “взаємодія” в рамках теми статті слід розглядати як консолідований і системний процес встановлення та підтримання ефективної комунікації між відповідними суб’єктами національної безпеки з метою реалізації наданих їм повноважень.

Предметний розгляд аспектів стратегічної взаємодії у сфері безпеки державного кордону потребує розгляду ще низки ключових

термінів, значення та розуміння сутності яких є істотно важливими для повного розкриття визначеної тематики. Передусім нас цікавить значення таких термінів, як “національна безпека України”, “державний кордон України” та “безпека державного кордону України”. Також надважливим питанням є розгляд спектра загроз безпеці державного кордону та їх класифікація.

Закон України “Про національну безпеку України” [10] визначає, що національна безпека України - це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Загрозами національній безпеці України є явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України.

Державні кордони України, які визначають межі території України (суші, вод, надр, повітряного простору), є об’єктом її національної безпеки та слугують відображенням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету й єдності України - так визначає Закон України “Про державний кордон України” [11].

Отже, захищеність національних інтересів держави у визначених просторових сферах є змістовною сутністю терміну “безпека державного кордону” в контексті реалізації прикордонним відомством державної політики у сфері національної безпеки України.

Функціональне призначення Державної прикордонної служби України міститься у змісті її завдання, яке визначено в Законі України “Про Державну прикордонну службу України” – забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. Значення терміну “недоторканність державного кордону”, у свою чергу, розкриває предметну сутність діяльності прикордонного відомства, а саме: недопущення незаконної зміни проходження лінії державного кордону, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, запобігання виникненню конфліктних ситуацій та інцидентів на державному кордоні.

Результати аналізу історичних подій 2014 року на Сході України, а також основних аспектів воєнно-політичної обстановки чітко вказують на можливий спектр загроз воєнного та невоєнного характеру на державному кордоні України.

До таких загроз слід віднести:

спроби в'їзду до України осіб, які можуть бути причетні до терористичної діяльності та участі у антидержавних заходах;

спроби незаконного переміщення через державний кордон в Україну зброї, боєприпасів, вибухових і радіоактивних речовин, а також засобів вчинення терористичних актів на території України;

активізацію на державному кордоні нелегальної міграції, особливо щодо в'їзду в Україну іноземних громадян із зон збройних конфліктів та країн, які переживають економічну та соціальну кризу;

проведення іншими державами заходів щодо перешкоджання судноплавству у внутрішніх водах і в територіальному морі України;

блокування або обмеження прикордонного руху, а також різке збільшення його інтенсивності;

незаконні дії на державному кордоні з боку суміжної держави, шляхом проведення антиукраїнських мітингів та демонстрацій, у тому числі з можливим блокуванням роботи пунктів пропуску, перешкоджанням руху через державний кордон осіб та транспортних засобів;

демонстративні дії військових формувань іншої держави поблизу державного кордону у вигляді навчань та маневрів з вираженим загрозливим контекстом;

здійснення провокацій на державному кордоні з метою переміщення чи руйнування прикордонних знаків та іншої прикордонної інфраструктури, умисне завдання економічних збитків населенню прикордоння;

загрозу перетинання державного кордону диверсійно-розвідувальними групами іншої держави;

обстріли з боку суміжної держави прикордонних територій та прикордонної інфраструктури як на сухопутній, так і на морській ділянках державного кордону;

збройні напади та захоплення військових і цивільних осіб та об'єктів у прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах з метою розв'язування збройного конфлікту на державному кордоні чи збройної агресії;

перехід підрозділів збройних сил, інших регулярних і нерегулярних формувань іншої держави або без державної приналежності на територію України без її дозволу;

виникнення прикордонних (включаючи суходіл, повітряний, морський простір) збройних сутичок.

Будь-яка визначена кризова ситуація потребуватиме детального аналізу та прогнозування, своєчасного прийняття управлінських рішень, організації планування, створення системи управління діями підпорядкованих органів, військ (сил), організації взаємодії та координації між суб'єктами сектору безпеки і оборони України.

Ключовими аспектами стратегічної взаємодії Державної прикордонної служби України з основними суб'єктами сектору безпеки і оборони України слід вважати:

консолідовану нормотворчу діяльність та залучення фахівців прикордонного відомства до міжнародних проектів та ініціатив, які стосуються сфери прикордонної безпеки;

скоординовану розвідувальну, оперативно-розшукову та інформаційно-аналітичну діяльність;

спільні заходи у сферах інформаційної безпеки та формування інтегрованої системи захисту її суб'єктів;

організацію спільного стратегічного планування діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України;

удосконалення механізмів інтегрованого управління кордонами з метою протидії транскордонній і транснаціональній організованій злочинності;

спільну участь у проведенні навчань та тренінгів.

Отже, основними принципами стратегічної взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України в інтересах забезпечення безпеки державного кордону пропонується вважати:

законність;

чітку розмежованість повноважень державних органів сектору безпеки і оборони;

інформативність (створення спільних інформаційних центрів, інтегрованих баз даних, спільне упровадження новітніх інформаційних технологій в інтересах прийняття своєчасних та компетентних рішень);

колегіальність при розробці важливих рішень, комплексний підхід у застосуванні різнорідних сил та засобів;

визначеність у системі керівництва (командування) у ході організації стратегічного планування, проведення підготовчих заходів та заходів реагування;

використання в інтересах забезпечення безпеки кордону механізмів міжнародної співпраці.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наведені принципи стратегічної взаємодії обґрунтовують зміст і взаємозв'язки між суб'єктами сектору безпеки і оборони України при реалізації своїх повноважень в інтересах забезпечення безпеки державного кордону України.

Реалізація зазначених принципів потребує вдосконалення підходів до формування ідеології міжвідомчої взаємодії на основі цілеспрямованої та скоординованої діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України відповідно до їх повноважень і відповідальності у прикордонній сфері.

Результати дослідження потребують фахового обговорення та подальшого дослідження окремих його складових.

Список використаних джерел

1. Литвин М. М. Теоретичні та організаційні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими відомствами військової організації держави при спільному вирішенні завдань охорони державного кордону України. Основні принципи побудови Державної прикордонної служби України. *Честь і закон*. 2004. № 4. С. 7–12.

2. Литвин М. М., Аллеров Ю. В., Кириченко І. О. Сутність, закономірності та принципи взаємодії військ (сил) *Честь і закон*. 2003. № 4. С. 9–15.
3. Литвин М. М., Кириченко І. О. Напрямки взаємодії Державної прикордонної служби із Службою безпеки України. *Честь і закон*. 2004. № 2. С. 13–20.
4. Плахотний М. П. Взаємодія Державної прикордонної служби України з іншими структурами та органами сектору безпеки і оборони в сфері забезпечення прикордонної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 19. С. 119–122.
5. Яременко В. В., Сліпущко О. М. Новий словник української мови. *Аконіт*. 2001. Т. 1. С. 188.
6. Кусайкіна Н. Д., Цибульник Ю. С. Сучасний тлумачний словник української мови. Київ : Школа. 2006. С. 84.
7. Білодід І. К. Словник української мови : АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ : Наукова думка. 1970–1980. Т. 1. С. 346.
8. Огарков Н. В. Военный энциклопедический словарь. Москва : Воениздат, 1983. С. 127–128.
9. Шмаков О. М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань. Академія внутрішніх військ МВС України. Київ : 2001. С. 40.
10. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06. 2018. № 2469–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31.
11. Про державний кордон України : Закон України від 04.11. 1992. № 1777–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2.
12. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 2003. № 661–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27.

References

1. Lytvyn M. M. (2004). *Teoretychni ta orhanizatsiini zasady vzaiemodii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy z inshymy vidomstvamy voiennoi orhanizatsii derzhavy pry spilnomu vyrishenni zavdan okhorony derzhavnoho kordonu Ukrainy. Osnovni pryntsyphu pobudovy Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy* [Theoretical and organizational principles of interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with other departments of the military organization of the state in the joint solution of tasks of protection of the state border of Ukraine. Basic principles of building the State Border Guard Service of Ukraine]. *Chest i zakon [Honor and law]*. № 4. P. 7-12. [in Ukrainian]

2. Lytvyn M. M., Allerov Yu. V., & Kyrychenko I. O. (2003). *Sutnist, zakonomirnosti ta pryntsyipy vzaiemodii viisk (syl)* [The essence, patterns and principles of interaction of troops (forces)]. *Chest i zakon [Honor and law]*. №. 4. P. 9–15. [in Ukrainian].
3. Lytvyn M. M., Kyrychenko I. O. (2004). *Napriamky vzaiemodii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby iz Sluzhboiu bezpeky Ukrainy* [Directions of interaction of the State Border Guard Service with the Security Service of Ukraine]. *Chest i zakon [Honor and law]*. №. 2. P. 13–20. [in Ukrainian].
4. Plakhotnyi M. P. (2014). *Vzaiemodiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy z inshymy strukturamy ta orhanamy sektoru bezpeky i oborony v sferi zabezpechennia prykordonnoi bezpeky* [Interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with other structures and bodies of the security and defense sector in the field of border security]. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: Practice and Experience]*. №. 19. P. 119–122. [in Ukrainian].
5. Yaremenko V. V. & Slipushko O. M. (2001). *Novyi slovnyk ukrainskoi movy* [New dictionary of the Ukrainian language]. *Akonit*. T. 1. 188 p. [in Ukrainian].
6. Kusaikina N. D. & Tsybulnyk Yu. S. (2006). *Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv : Shkola. 84 p. [in Ukrainian].
7. Bilodid I. K. (1970). *Slovnyk ukrainskoi movy: AN URSSR. Instytut movoznavstva* [Dictionary of the Ukrainian language: Academy of Sciences of the USSR. Institute of Linguistics]. *Naukova dumka, 1970–1980*. T. 1. 346 p. [in Ukrainian].
8. Oharkov N. V. (1983). *Voenni entsyklopedychesky slovar* [Military encyclopedic dictionary]. Moskva : Voenisdat. P. 127–128. [in Russian].
9. Shmakov O. M. (2001). *Slovnyk ofitsera vnutrishnikh viisk z voienno-naukovykh pytan* [Dictionary of the officer of internal troops on military and scientific issues]. *Akademiia vnutrishnikh viisk MVS Ukrainy*. 40 p. [in Ukrainian]
10. *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06. 2018. №. 2469–VIII* [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine of 21.06.2018. № 2469–VIII]. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]*. №. 31. [in Ukrainian].
11. *Pro derzhavnyi kordon Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 04.11.1992. № 1777–XII* [On the State Border of Ukraine: Law of Ukraine of 04.11.1992 No. 1777–XII]. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]*. № 2. [in Ukrainian].
12. *Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 2003. № 661–IV* [On the State Border Guard Service of Ukraine: Law of Ukraine of

2003 No. 661-IV]. (2003). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [*Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*]. № 27. [in Ukrainian].

Oleksandr Binkovskiy, Ihor Tomkiv. Topical Issues of Interaction of the State Border Guard Service of Ukraine with Military Formations and Relevant Law Enforcement Agencies in the Interests of Ensuring the Security of the State Border of Ukraine

The international security environment is rapidly deteriorating every year. New and old hotbeds of tension and hotspots are emerging, affecting not only the world's problem regions, but also the regions of the former Soviet Union.

Russia's hybrid aggression against Ukraine intensified the development of negative trends in the international security environment, prompted the search for alternative solutions to adequately respond to a powerful range of real and potential threats in Ukraine's national security and defence spheres in general and border security in particular.

In 2018, the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" (hereinafter the Law) was adopted, and in September this year, the National Security Strategy of Ukraine was approved. Legislative documents confirm the irreversibility of Ukraine's European and Euro-Atlantic integration, clearly define the list of state bodies that are part of the security and defence sector, as well as specify their functions and powers to ensure Ukraine's national security.

The Security and Defence Sector also includes the State Border Guard Service of Ukraine with the status of a special law enforcement body that implements state policy in the field of security of the state border of Ukraine and protection of Ukraine's sovereign rights in its exclusive (maritime) economic zone.

In the above legislative acts, one of the key criteria for the implementation of state policy in the field of national security and defence of Ukraine is the effective interaction between state bodies that are part of the security and defence sector.

Given the above, this article reveals the essence of cooperation as a management function of the State Border Guard Service of Ukraine, analyses current threats to state border security, and defines the basic principles of strategic interaction of the border guard agency with other national security entities of Ukraine in the interests of state border security.

Key words: interaction; national security; security and defence sector; state border security; military formations; law enforcement authorities.